

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING AXLOQIY
TARBIYA MASALALARI**

Mirxalilova Nargiza Akbarovna

Ipak yo'li innovatsiyalar universiteti

“Pedagogika-psixologiya va umumta'lim fanlar”

kafedrası v.b.dotsenti,

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori

Annotatsiya: *Maqolada boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarning axloqiy tarbiyasini shakllantirishning ahamiyati, uning zamonaviy ta'limdagi o'rni, o'quvchilarni ijtimoiy hayotga tayyorlashdagi roli, milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalashga oid nazariy-metodik yondashuvlar yoritilgan.*

Annotation: *The article discusses the importance of moral education in primary education, its role in preparing students for social life, and the theoretical-methodological approaches to moral upbringing based on national and universal values.*

Аннотация: *В статье рассматривается важность нравственного воспитания в начальном образовании, его роль в подготовке учащихся к общественной жизни, а также теоретико-методологические подходы к воспитанию на основе национальных и общечеловеческих ценностей.*

Kalit so'zlar: *axloqiy tarbiya, qadriyatlar, milliy g'oya, boshlang'ich ta'lim, shaxs shakllanishi, ma'naviyat*

Keywords: *moral education, values, national idea, primary education, personality development, spirituality*

Ключевые слова: *нравственное воспитание, ценности, национальная идея, начальное образование, формирование личности, духовность*

Kirish: Zamonaviy bosqichda inson kapitaliga e'tibor ortib borayotgan bir paytda, boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarning axloqiy tarbiyasini shakllantirish dolzarb masalaga aylangan. Axloqiy tarbiya bolaning shaxs sifatida qaror topishida, hayotga bo'lgan munosabatini aniqlashda, mustaqil fikrlash, boshqalar bilan muloqot qilish, jamiyatda o'z o'rnini topishda muhim omildir.

Axloqiy tarbiyaning mazmuni va zarurati. Axloqiy tarbiya – bu o'quvchining ichki dunyosini, fazilatlarini, o'zini tutish qoidalarini shakllantirishga qaratilgan uzluksiz jarayondir. U quyidagilarni qamrab oladi:

Vatanparvarlik;

Odob-axloq qoidalariga rioya qilish;

Hurmat va halollik;

Tinchliksevarlik, birdamlik;
Mehnatsevarlik va sabr-toqat.

Boshlang'ich sinf – bu axloqiy fazilatlarining eng kuchli va asosli singdiriladigan davridir.

Milliy qadriyatlar – bu xalqning tarixiy tajribasi, urf-odati, diniy va madaniy merosi asosida shakllangan norma va qarashlar yig'indisidir. Ularga quyidagilar kiradi:

Kattalarga hurmat;
Ota-onaga itoat;
Boshqalarning fikriga quloq solish;
Mahallaga sadoqat;
Tinchlik va osoyishtalikka xizmat qilish.

Umuminsoniy qadriyatlar esa har bir insonning tengligi, huquqlari, mehr-oqibat, kechirimlilik, to'g'rilik kabi fazilatlarini anglatadi. Tarbiya bu ikki qadriyatlar tizimi uyg'unligida olib borilishi lozim.

Boshlang'ich sinfdan axloqiy tarbiyani quyidagi metodlar orqali olib borish maqsadga muvofiq:

Badiiy asarlar bilan ishlash (masalan, xalq ertaklari, hikoyalar orqali saboq berish);

O'rnak ko'rsatish (o'qituvchining o'zi namunali shaxs bo'lishi);

Rolli o'yinlar (axloqiy vaziyatlardan chiqish yo'llarini topish);

Guruhiy muhokamalar (axloqiy muammolarni tahlil qilish);

Mas'uliyatli topshiriqlar (sinf doshlar va maktab hayotida faollik).

Muammolar va takliflar: Ko'plab holatlarda o'qituvchilar axloqiy tarbiyani darsdan ajratilgan, mustaqil yo'nalish deb hisoblab, unga yetarlicha e'tibor bermaydi. Aslida, har bir dars – axloqiy tarbiyaning bir vositasi bo'lishi kerak. Shu sababdan:

Tarbiya va ta'limni integratsiyalashgan holda olib borish;

Axloqiy tarbiya standartlarini dars jarayonlariga singdirish;

Har bir fanda ma'naviy-axloqiy komponentlarga alohida o'rin ajratish zarur.

Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning axloqiy tarbiyasining ahamiyati.

Boshlang'ich ta'lim — bu bolalarning shaxs sifatida shakllanishida, ularning axloqiy, ma'naviy va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim bosqichdir. Bu davrda o'quvchilarda insoniy fazilatlar, ijtimoiy mas'uliyat va jamiyatga bo'lgan hurmatni shakllantirish, ularning kelajakdagi hayotida muvaffaqiyatli bo'lishiga asos bo'ladi.

1. Axloqiy tarbiyaning boshlang'ich ta'limdagi roli. Boshlang'ich ta'limda axloqiy tarbiya o'quvchilarda to'g'ri va noto'g'ri, yaxshilik va yomonlik, adolat va adolatsizlik kabi tushunchalarni anglashga yordam beradi. Bu davrda bolalar o'z xatti-harakatlarini boshqarishni, o'zaro munosabatlarda hurmatni, mehnatga bo'lgan munosabatni o'rganadilar. Shuningdek, ular milliy qadriyatlar, oilaviy an'analar va jamiyatdagi o'z o'rinlarini anglashni boshlaydilar.

2. Xalq og'zaki ijodining axloqiy tarbiyadagi o'rni. Xalq og'zaki ijodi — maqollar, masallar, ertaklar — boshlang'ich ta'limda axloqiy tarbiyaning muhim vositasidir. Ushbu asarlar bolalarga insoniy fazilatlarini, mehnatni, do'stlikni, vatanparvarlikni o'rgatadi. Masalan, maqollar va masallar orqali bolalar hayotiy saboqlarni o'zlashtiradilar, to'g'ri qarorlar qabul qilishni o'rganadilar .

3. O'qituvchi va ota-onalar hamkorligining axloqiy tarbiyada roli. O'qituvchi va ota-onalar o'rtasidagi hamkorlik boshlang'ich ta'limda axloqiy tarbiyaning samarali bo'lishida muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi darslarda axloqiy qadriyatlarni o'rgatishda, ota-onalar esa oilada bu qadriyatlarni mustahkamlashda ishtirok etadilar. Ularning birgalikdagi sa'y-harakatlari bolalarning axloqiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi .

4. Interfaol metodlar va axborot texnologiyalarining axloqiy tarbiyadagi roli. Zamonaviy interfaol metodlar va axborot texnologiyalari boshlang'ich ta'limda axloqiy tarbiyani samarali tashkil etishda muhim vositalardir. Masalan, rolli o'yinlar, guruhli ishlash, bahs-munozaralar orqali bolalar o'z fikrlarini erkin ifoda etishni, boshqalarni tinglashni, muammolarni hal qilishni o'rganadilar. Bu metodlar bolalarning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi .

5. Mehnat intizomi va axloqiy tarbiya. Boshlang'ich ta'limda mehnat intizomini o'rgatish bolalarning axloqiy tarbiyasiga katta hissa qo'shadi. Mehnatga bo'lgan hurmat, mas'uliyatlilik, o'z ishini to'g'ri bajarish kabi fazilatlar bolalarda shakllanadi. Bu esa ularning kelajakda jamiyatda o'z o'rnini topishlariga yordam beradi .

Axloqiy tarbiya — bu o'quvchilarda ijtimoiy me'yorlar va qadriyatlarni shakllantirish jarayonidir. Bu jarayon o'quvchilarning xulq-atvorini, munosabatlarini va dunyoqarashini shakllantirishga qaratilgan. Boshlang'ich ta'limda axloqiy tarbiya orqali bolalarda quyidagi fazilatlar rivojlanadi:

Halollik va adolat: O'quvchilarni haqiqatni aytishga, adolatli bo'lishga o'rgatish. Boshlang'ich ta'limda bolalarga adolatli bo'lishning ahamiyati tushuntiriladi, ular o'z xulq-atvorini boshqarishni va atrofdagi odamlar bilan teng muomala qilishni o'rganadilar.

Mehnatsevarlik: O'quvchilarda mehnatga bo'lgan hurmatni shakllantirish. Mehnatsevarlik nafaqat jismoniy, balki aqliy mehnatga ham taalluqlidir. O'quvchilarga mehnatning natijalari va uning shaxsiy rivojlanishdagi o'rni haqida gapirish juda muhim.

Hurmat va mehr-muhabbat: O'quvchilarni kattalarni hurmat qilishga, do'stlariga mehribon bo'lishga o'rgatish. Bolalarda insoniy munosabatlar, o'zaro hurmat va mehr-muhabbatni shakllantirish orqali ularga ijtimoiy muhitda muvaffaqiyatli bo'lishga yordam berish mumkin.

Jamoada ishlash ko'nikmalari: O'quvchilarda jamoada ishlash, bir-birini qo'llab-quvvatlash ko'nikmalarini rivojlantirish. Hozirgi kunda jamiyatda ko'plab

masalalar jamoaviy ishlash orqali hal qilinadi. Bolalarga jamoada ishlashning ahamiyati, mas'uliyatni o'z zimmasiga olish va boshqalar bilan hamkorlik qilishni o'rgatish kerak.

O'qituvchi — bu jarayonda asosiy yo'l boshchi hisoblanadi. Uning xulq-atvori, munosabati va pedagogik mahorati o'quvchilarga namuna bo'ladi. O'qituvchining:

O'z xulq-atvori bilan o'quvchilarga namuna bo'lishi. O'qituvchining o'ziga xos xulq-atvori bolalar uchun o'rnak bo'lishi kerak. Ular o'qituvchidan o'rnak olib, o'z xulq-atvorini tashkil etadilar.

Darslarda axloqiy qadriyatlarni ta'lim mazmuniga kiritishi. Axloqiy qadriyatlar darslarda bevosita o'rgatilishi kerak. Masalan, tarix yoki adabiyot darslarida yaxshilik va yomonlik, haqiqat va yolg'on kabi mavzularni yoritish orqali axloqiy saboqlar berish mumkin.

O'quvchilarga adolatli munosabatda bo'lishi. O'qituvchining har bir o'quvchiga teng munosabatda bo'lishi, ularni hurmat qilish, teng imkoniyatlar yaratish o'quvchilarni jamiyatda adolatni qadrlashga o'rgatadi.

O'quvchilarni hurmat va mehr-muhabbat ruhida tarbiyalashi. O'qituvchi o'z shaxsiy xulq-atvorini, rahm-shafqatini, mehrini o'quvchilarga ko'rsatishi kerak. Ular ham o'qituvchidan bu fazilatlarni o'rganadilar va o'zaro munosabatlarga, jamoaviy ishga bo'lgan yondashuvlarini shakllantiradilar.

Xulosa: Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning axloqiy tarbiyasi – bu faqatgina maktab vazifasi emas, balki jamiyat, oilalar va muallimlarning hamkorlikdagi faoliyatidir. O'quvchilarda axloqiy fazilatlarni shakllantirish ularning ijtimoiy jihatdan faol, madaniyatli, vatanparvar shaxs bo'lib ulg'ayishiga xizmat qiladi. Shu bois bu jarayon tizimli, rejalashtirilgan va zamon talablari asosida olib borilishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. “Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch.” – T.: Ma'naviyat, 2008.
2. Abdullayeva N.M. “Tarbiya nazariyasi va metodikasi.” – T.: TDPU, 2020.
3. Norqulova D. “Ma'naviy-axloqiy tarbiyaning asoslari.” – Samarqand, 2021.
4. Qurbonov Q. “Boshlang'ich sinf pedagogikasi.” – T.: Fan va texnologiya, 2022.
5. M.S.Gapparova, N.A.Mirxalilova. Ota-Onalar va Bolalar o'rtasidagi “Sifrovoy Konflikt”: Ijtimoiy Tarmoqlardan Foydalanish orqali Ruhiy Uzilish. International Journal of Scientific Bulletin. -Volume 2, Issue 02, October. 2025, 2025-yil. 3030-3885
6. N.A.Mirxalilova, M.A.Davlatova. TIMSS xalqaro baholash dasturida miqdor tushunchasi va uning turlari. Academic Research in Educational Sciences Volume 3 | Issue 9 | 2022 ISSN: 2181-1385 Cite-Factor: 0,89 | SIS: 1,12 | SJIF: 5,7 | UIF: 6,1
7. N.A.Mirxalilova, M.M.Usmanova L.A.Xunarova Boshlang'ich sinf o'quvchilarida funksional savodxonligini shakllantirishning nazariy va metodik manbalari.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" pedagogik, psixometodologik va tabiiy fanlarga ixtisoslashgan ilmiy jurnali, 2025-yil, may, №5-son, 116-119 bet, <https://maktabgacha-va-maktab-talimi-jurnal.uz/index.php/jurnal/article/view/1028>

8. N.A.Mirxalilova. Buyuk ipak yo'li xalqlari o'rtasidagi pedagogik va madaniy aloqalarning vujudga kelishi. "Maktabgacha va maktab ta'limi" pedagogik, psixometodologik va tabiiy fanlarga ixtisoslashgan ilmiy jurnali. -2025 yil, dekabr, 2025-yil. UDK: 37.07. <https://maktabgacha-va-maktab-talimi-jurnal.uz/index.php/jurnal/article/view/3394>
9. N.A.Mirxalilova. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida funksional savodxonlikni shakllantirishning aspektlari. TADQIQOTLAR, (2025).. 55(1), 228-233 b. <https://journal-web.uz/index.php/07/article/view/931> <https://journal-web.uz/index.php/07/issue/view/14>
10. N.A.Mirxalilova. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida funksional savodxonlikni tashkil etish. Лучшие интеллектуальные исследования Vol. 38 No. 2 (2025): | ЧАСТЬ-38 | ТОМ-2. 193-201 b <https://scientific-jl.com/luch/article/view/1415/1354>